

**KAPİTALİZMİN GELECEĞİ:
BUGÜNÜN EKONOMİK GÜÇLERİ
YARININ DÜNYANISI NASIL
ŞEKİLLENDİRİYOR?**

Bizler, sudan çıkarılmış ve tekrar girmek için oraya buraya çırpınan büyük bir balık gibiyiz. Bu durumdayken balık bir sonraki çırpının kendini nereye fırlatacağını sormaz. Yalnızca şimdiki durumunun dayanılmaz olduğunu ve başka bir şey denemesi gerektiğini hisseder.

Çin Atasözü

BÖLÜM I

YENİ OYUN, YENİ KURALLAR YENİ STRATEJİLER

Başarı teriminin "yaşam standardının yükselmesi" anlamında kullanılmaya başlandığı sanayi devriminden bu yana, kapitalizm dışında hiçbir ekonomik sistem hiçbir yerde işe yaramadı. Kapitalizmin rakipleri – faşizm, sosyalizm ve komünizm – hepsi yok oldu. Ancak rakipleri tarih kitaplarına girerken, kapitalizmin temellerini de bir şey sallıyor. Tıpkı o Çin balığı gibi, kapitalizm de içinde yüzdüğü suya dönmek için çırpınıyor. Dünya ekonomisi 1960'larda yılda %5 büyürken, 1990'larda ancak 52 büyüyebiliyor. Yalnızca iki on yılda kapitalizm büyüme hızının %60'ını kaybetti.

Bunun sebeplerini bulmak için yeni teknolojilerin ve yeni ideolojilerin birbiriyle ilişkisine bakmak gerekir. Yeni teknolojiler ve yeni ideolojiler ekonomik sistemi yeni yönere götüren güçlerdir. Bu güçler, yeni kuralları olan ve kazanmak için yeni stratejiler gerektiren yeni bir ekonomik oyun yaratmaktadır.

İyi de, kapitalizm gibi rekabete dayanan bir sistemin kendi rakibi olmazsa değişen ortama nasıl adapte olup verimliliğini koruyacak? Rakipleri ekonomik oyun alanından çıkarılınca kapitalizm adaptasyon yeteneğini mi kaybetti yoksa? Değişim ve uyumu kim sağlayacak? Mevcut yöneticiler mi? Politik ideolojilerinde istedikleri kadar sol veya devrimci olsunlar, mevcut sistemin yöneticileri sosyal muhafazakardırlar. Zira madem ki onları iktidara getiren o sistemdir, öyleyse o sistem "doğru"dur. Bugünün kuralları sayesinde iktidarda olduklarından, değişime içgüdüsel olarak karşı çıkarlar.

Tarih boyunca ancak dış askeri tehditler, sosyal çalkantılar veya değişik ideolojiler statükodan sağlanan çıkarların üstesinden gelebilmiştir. 19 yy kapitalizminin kusurlarına – artan eşitsizlik ve işsizlik – çare olarak sosyalizm icat edildi. Sosyalistler, üretim ve zenginliğin temel taşı olacak yeni bir insan, bir "sosyal birey" yaratmanın mümkün olabileceğine inanıyorlardı. Komünizm, bu yeni insan tipini yaratmayı beceremediği için başarısız oldu. İnsanların sosyal amaçlar uğruna uzun süre çalışmasının mümkün olmadığını kanıtladı. Bireysel değerlerle toplumsal değerler arasındaki yarışmada kazanan, bireysel değerler oldu.

Aynı şekilde, Avrupalıların üçüncü yol olarak gösterdikleri sosyal güvenlik devleti de geçerli alternatif olmaktan çıktı. Sosyal güvenlik devleti komünizm gibi çökmediyse de esasta iflas etti. İsveç gibi kalesi olan ülkelerde bile geriliyor. "En iyinin yaşaması"na dayanan kapitalizm tek başına kaldı. Bugün iktidardaki sol partiler, sağ partilerle tıpa

tıp aynı politikaları uyguluyorlar. Sonuçta, gözlerimizin önünde dünyanın topografyası değişiyor.

Dipteki Güçler

Yeni ekonomik dünyanın dinamiğini anlamak için jeolojiden "plaka tektoniği" ve biyolojiden "denge arası" terimlerini öğrenmek zorundayız.

Jeolojide gözle görünen depremler ve yanardağ patlamaları, beş kıta plakasının dünyanın erimiş çekirdeği (mağma) üzerindeki görünmez hareketlerinden ileri gelir. Aynı hareketler, kıtaların zaman içinde birbirine yaklaşıp uzaklaşması gibi yerkürenin yüzeyini değiştiren daha yavaş, neredeyse görünmez farklılıklara da yol açarlar.

Dünyanın ekonomik yüzeyindeki ekonomik depremlerin ve yanardağların altında da beş ekonomik plakanın hareketi yatar. Bunların gücü de jeolojideki kadar karşı durulmazdır.

Bu güçlerin nelere yol açtığını ve onlara nasıl uyabileceğimizi anlamak için evrim biyolojisinden "denge arası" terimine başvurmak zorundayız. Normal evrim o kadar yavaştır ki insan ömre süresinde fark edilmez. Besin zincirinin en üst halkasında bulunan en gelişmiş türler git gide büyür ve güçlenir. Ancak bazen ortam aniden değişir ve baskın tür yok olarak yerini bir başka türe bırakır. Evrim quantum sıçraması gösterir. 130 milyon yıl dünya yüzeyine egemen olan dinazorların birdenbire yok olup yerlerini memelilere bırakması en bilinen örnektir. Buna biyolojide "denge araması" denir.

İnsanlık tarihinde de böyle denge araları vardır. Aralarında 2000 yıl olmasına rağmen Napolyon'un orduları Sezar'ın ordularından daha hızlı değildi; ikisi de at ve arabaya bağımlıydı. Fakat Napolyon'un ölümünden sadece 70 yıl sonra buharlı trenler saatte 180 km. hıza ulaştılar. Binlerce yıllık tarım çağı yerini sanayi çağına bıraktı. Yüzlerce yıl süren "en iyinin sağ kalması"na dayalı feodal sistemin yerini kapitalizm aldı.

Denge aralarında herşey yüzer – gezer haldedir. Belirsizlik egemendir. Kazanan taraf olmak için gereken nitelikler, denge durumundakinden çok farklıdır.

Bugünün dünyası da, beş ekonomik plakanın hareketlerinin yol açtığı denge arası dönemi yaşamaktadır. Bu beş ekonomik plaka şunlardır:

1. Komünizmin sona ermesi,
2. Beyin gücü sektörlerinin gelişmesi,
3. Demografi
4. Global ekonomi
5. Dünya lideri yokluğu,

Yeni koşullara hazırlıklı olup uymayı becerebilen bireyler, firmalar ve uluslar, memeliler gibi ayakta kalacaklar, uyamayanlar dinazorlar gibi yok olup gideceklerdir.

Ekonomik Mağma

Tıpkı kita plakalarının mağmadaki akımlara bağlı olarak hareket ettikleri gibi ekonomik dünya da teknoloji ve ideolojinin karışımından oluşan bir akışkan yatak üzerinde yüzer. Bu iki güçteki değişiklikler ve aralarındaki ilişkiler ekonomik plakaları birbirine iten güçlerdir.

Feodalizmden kapitalizmin doğduğu son denge arasının gerçekleşebilmesi için teknolojinin ve ideolojinin gelişmesi gerekmişti. Sanayinin vazgeçilmez unsuru olan enerji buhar makinasıyla sağlanınca verim arttı. Verim artınca ücretler ve karlar arttı. Bu da tüketimi hızlandırarak insanların yeni lükslere çabucak alışmasını ve onları ihtiyaç gibi örmelerine yol açtı. Bir lokma, bir hırka devri geride kaldı. Kişisel tüketiminin kişisel refah için ön koşul olduğu inancı iki yüz yıllık bile değildir. Bu inanç olmasaydı kapitalizmin teşvik yapısının hiçbir anlamı, ekonomik büyümenin hiçbir amacı kalmazdı.

Bu kitabın amacı, ekonomik yerküremizin görünür yüzeyinin altında yatan ekonomik plakaların hareketlerini anlamak ve mevcut durumun haritasını çıkararak ona göre kendimize yön çizmektir.

BÖLÜM 2

DÜNYA HARİTASINI ÇIKARMAK

Ekonomi açısından gelir ve varlığın dağılımı, dünyanın yüzeyinin dağları ve vadileri gibidir. Ekonomik havayı onlar belirler. 24 ile 44 yaş arasındaki erkekler gelirlerinin %93'ünü kazançtan sağlamaktadır. Ekonomik oyunun esası "iş"tir. Oysa iş ve kazançta bakıldığında, dünya topografyasının hızla değiştii görülür.

Esitsizliğin Artışı

Son yıllarda hemen hemen bütün ülkelerde gelir eşitsizliği hızla artmaktadır. 80'li yıllarda reel kazançların hepsi iş gücünün en üst %20'sine gitmiş, artan kazancın %64'ü de nüfusun %1'inde toplanmıştır. "Kazanan hepsini alır" toplumu ortaya çıkmıştır. Sonuçta nüfusun %1'i tüm gelirlerin %40'ına sahip olmuştur. Başkan Kennedy'nin "sular yükselirse üstündeki bütün tekneler yükselir" sözünün aksine ekonomi gitgide geliştiği halde bazılarının geliri adamakıllı azalmıştır.

Firmaların Küçülmesi

1980'lerin sonu ile 1990'ların başında Amerikan şirketleri 2,5 milyon kişiyi işten çıkardılar. Şirketler, alışılmış hiyerarşiyi kaldırıp karar yetkisini en alt kademeye indirme ve takımlar halinde çalışma sayesinde daha az elemanla daha çok iş çıktığını fark ettiler. Bu durumda teknolojilerin gelişmesi de önemli rol oynadı. Geçici işçi statüsüyle eleman çalıştırarak işçilik giderlerini azalttılar, işten çıkarmaları kolaylaştırdılar. Öte yandan, Marx'ın Lümpen Proleterya diyebileceği, verimliliği son derece düşük olduğu için kimsenin iş vermediği bir grup çıktı ortaya. Amerika'da evsizler denen bu grubun 600.000 dolayında olduğu tahmin ediliyor.

Ailenin Ekonomik Yaşayabilirliği

Tarım ekonomilerinde çocuklar küçük yaşta ekonomik değere sahipti. Bu yüzden çocuk sayısının fazla olması aileye katkıda bulunurdu. Aile bireylerinin her birinin ayrı görevi ve gerekliliği vardı. Bugün kapitalizm dilinde çocuk "kar merkezi" olmaktan çıkıp "maliyet merkezi" olmuştur. Özellikle babalar çocuk yetiştirmenin sorumluluğundan şu veya bu şekilde kaçmaktadır. Anneyi doğa yaratır fakat babayı toplum yaratır. Günümüzün toplumu da yalnız babanın para kazandığı ve bakımını üstlendiği ailelerin temeline dinamit koymuştur.

Orta Sınıf

Hiçbir şeyi olmayanların kaybedecek şeyi de olmaz. Dolayısıyla politik açıdan lümpen proleteryanın önemi yoktur. Devrimleri başlatmazlar. Atıl dururlar. Önemli olan orta sınıfın beklentileridir. Beklentilerine kavuşmayan orta sınıf devrim yapar. Orta sınıf artık kendi evini alamamakta, reel geliri düşmekte, ekonomik güvencesi kalkmakta, eşitsizlik artmaktadır.

Avrupa'da işçi çıkarmak çok güç olduğundan firmalar işçi çıkarmıyorlar ancak yeni iş alanları da yaratılmıyor. 1973'den 1994'e kadar Amerika'da 38 milyon net yeni iş yaratıldığı halde bu rakam Batı Avrupa'da sıfırdır. Buna hem anti enflasyonist politikalar, hem de Avrupalıların yatırımlarını işçilik ücretleri daha düşük olan ülkelere kaydırmaları yol açmıştır.

Sonuçta Avrupa'da çalışanlar ücret düşmesini paylaşacaklarına yüksek vergiler vererek işsizlik sigortasını paylaşmaktadır. Yüzeyle görüntü farklı olsa bile dipte aynı güçler etkilidir. Avrupa Komisyonu, sosyal güvenlik, asgari ücret, işsizlik sigortası, sendikaların gücü gibi konularda esneklik getirilmesinin şart olduğunu belirten raporlar yayınlıyor durmakta ancak durum yine de değişmemektedir.

Komüniter tip kapitalizmin uygulandığı Japonya'da ne Amerika'daki gibi ücretler düşmekte, ne de Avrupa'daki gibi işsizlik artmaktadır. Fakat yaşam boyu iş garantisi yüzünden Japon firmalarında pek çok bordrolu işsiz vardır. Bu da firmaların kar marjını neredeyse yok etmiştir. Kara dayanmayan kapitalizm ise Japonya'da bile olsa yürümez.

BÖLÜM 3

PLAKA BİR: KOMÜNİZMİN SONU KOMÜNİZME SON VEREN DEPREM, 1.9 MİLYAR İNSANI KAPİTALİST DÜNYAYA YUVARLADI

Dünya nüfusunun üçte birinin yaşadığı komünist bloktaki devrim kendilerini olduğu kadar kapitalist bloku da etkileyecektir. Dünyanın en büyük petrol, alüminyum, nikel, titan, tahıl üreticisi olan iyi bir eğitim sistemiyle nitelikli işgücü ve bilim adamı yetiştiren Sovyetler Birliği'nin dağılması kapitalist dünyanın fiyat ve ücretlerinde, Çin'in ise düşük ve orta derecede kalifiye işgücüyle üretim yapılan imalat sanayiinde büyük etkisi olacaktır.

Üçüncü Dünyada İthal İkamesinin ve Devletçiliğin Sonu

1950'lerde Latin Amerika Ekonomik Komisyonu Başkanı Paul Prebisch, kalkınmanın yolunun ithal ikamesinden ve yarı sosyalizmden (devletçilikten) geçtiğini savunuyordu. İthalata yüksek gümrük ve kota koy, ithal edilenleri yurt içinde imal etmek için kamu şirketleri kur, iç piyasada sat, büyüme kendiliğinden gelsin.

Teori üçüncü dünyanın hemen her tarafından kabul gördü. Ne yazık ki uygulanan hiçbir yerde işe yaramadı. Kamu ve özel şirketler yüksek kota ve duvarların arkasında yaşadılar, devlet sübvansiyonlarının keyfini çıkardılar, çok para kazandılar, iyi yaşadılar ve gelişmiş dünyanın kalitesine erişmek gibi bir kaygıyı hiç duymadılar.

70 ve 80'lerde, kalkınmakta olan dört ülke bu stratejiyi reddedip ihracata yöneldi. Firmalar ancak birinci dünyanın kalitesinde üretim yaptıkları ve bu üretimi dünya pazarlarına ihraç ettikleri takdirde iç piyasada kota ve gümrükle korundular. Bu firmaların dünya piyasasında tutunmak için verdikleri kalite savaşının iç piyasaya da yansıtacağına inanılıyordu. Bu inancın doğru olduğu kanıtlandı. Bugün 9.000 – 20.000 \$ arasındaki kişi başı gelire Hong Kong, Singapur, Tayvan ve Güney Kore üçüncü dünya ülkesi olmaktan çıkmışlardır.

Ancak bugün bütün ülkeler ithal ikamesini ve devletçiliği bir yana bırakıp ihracata yöneldiler. Dört ülkedeki 65 milyon kişi yerine, üçüncü dünyadaki üç milyar kişi ihracata heveslendiler. 20. yüzyılın sonunda rekabetin derecesi ne olursa olsun, 21. yüzyılda bu rekabet fersah fersah artmış olacaktır.

Orta Doğu

Mısır'ın işgücü, Filistin'in eğitimli insanı, körfezin tüketicisi ve yatırımcısı iyi bir barış ortamında neler yapmaz ki? Mısır'dan Kafkas'lara özellikle turizm alanında büyük potansiyel mevcut. Dahası, Avrupa, Orta Doğu ve Orta Asya kavşağında yaşayan Türk ulusları arasında bir Türk Ortak Pazarı kurulmayı bekliyor. Bu gerçekleşmeyebilir ama bir bakarsınız gerçekleşebilir de.

Politik Coğrafya

Politik sınırlar ekonomi için de önemlidir zira gümrükler, kotalar, yasal ve vergi sistemleri yatırımlar, politikalar bir sınırdan diğerine değişir.

Soğuk savaş sırasında SSCB ve ABD bir konuda anlaşmışlardı: Ulusal sınırlardaki değişikliklere izin vermek tehlikelidir, çünkü kendileri de bu anlaşmazlığın içine çekilebilir ve Moskova ile Washington arasında füzeler uçuşabilir. Böylece ikinci dünya savaşından bu yana dünya haritasında ülkelerin adı değişse bile sınırlar pek değişmiyordu.

SSCB'deki etnik grupları bir arada tutmak için komünizm gibi güçlü ideolojiler ve Stalin gibi acımasız devrim liderleri gerekiyordu. Her ikisinin de sonu, bütün sınırları parçaladı. Etnik gruplar bir arada yaşayamayacaklarını fark ettiler. Buzul çağından

aniden çıkmış, çözülmüş ve barış içinde hiç yaşamamış gibi birbirleriyle savaşmaya başladılar.

Ancak soğuk savaşın sona ermesiyle komünist dünyanın dışında da sınırlar değişiyor. Afrika'daki bütün sınırlar zaten coğrafi, etnik, dil, tarih ve ekonomik açıdan yanlış yendi. İngiliz ve Fransız ordularının vaktiyle tesadüfen karşılaştıkları yerler sınır olmuş. Amerika'nın bir taraftan İranlı Kürtleri Tahran hükümetine karşı isyana teşvik ederken, öte yandan Irak ordusunun saldırısından Amerikan Hava Kuvvetlerince korunan Irak'ın Kürt Bölgesi'ni işgal için Türklere üstü kapalı izin vermesine bakılırsa durumun karmaşıklığı ve saçmalığı açıkça görülür. Hindistan'ın yakında Sihlerle ve Keşmirle başlayarak parçalanması mümkün.

Üstelik küçük etnik gruplar ideolojisi yalnız ikinci veya üçüncü dünya ülkelerine mahsus değil. İngiltere'de İşçi Partisi Galler'e ve İskoçya'ya ayrı parlamento sözü veriyor. İtalya kuzey ve güney olarak bölünebilir. İspanya'da Basklar ve Katalanlar, Fransa'da Bretonlar ve Korsikalılar, Kanada'da Quebec'liler bağımsızlık istiyor.

Artık dünyada en zengin veya en hızlı büyüyen ülkelerin bazılarının küçücük (İsviçre, Avusturya) hatta bir şehirden ibaret (Singapur, Hong Kong, Tayvan) olduğu fark edilince diğerleri de öyle olmaya hevesleniyorlar.

Berlin duvarının yıkılmasından sonra geçen yedi yılda dünya haritasında muazzam değişiklik oldu. Fakat bu daha başlangıç. Asıl büyük değişiklikler arkadan gelecek.

BÖLÜM 4

PLAKA İKİ: BEYİN GÜCÜ SEKTÖRLERİ DÖNEMİ

19. ve 20. yüzyılda uluslar veya bölgeler sahip oldukları doğal kaynaklara veya sermayeye bağlı olarak belli üretimlerde uzmanlaşıyor ve zenginleşiyorlardı. Buna da mukayeseli üstünlük (comparative advantage) deniyordu.

Artık tüm dünyada doğal kaynakların fiyatı düşüyor ve bu eğilim devam edecek. Sermaye deseniz her an her yerden sermaye temin etmek mümkün. Bugün mukayeseli üstünlüğün tek kaynağı bilgi ve beceri oldu.

20. yüzyılda bilime dayalı sanayilerin gelişmesiyle (Almanya'da kimya mühendisliği sektörleri bunların ilkidir) yeni ürünlerin icadı önem kazandı. Yeni ürünleri icat edenler bu ürünleri başlangıçtaki yüksek karlı, yüksek ücretli dönemde imal ediyorlar, sonra da karlılığı düşük emek – yoğun hale geldiğinde üretimi üçüncü dünyaya devrediyorlardı. Tekstil bunun klasik örneğidir. İngiltere ve Amerika'da sanayi devrimini ateşleyen tekstil bugün standart bir üçüncü dünya üretimidir. Artık bir malı kimin icat ettiğinin de pek önemi kalmadı. Ağırlık ürün teknolojisinden üretim teknolojisine kaydı. Proses teknolojisinin ustası olmak için bir işyeri o şekilde idare edilmeli ki icat, tasarım, satış, lojistik ve servis arasında kesintisiz bir bütünlük olsun. En iyi olmanın sırrı emek yoğun, sermaye yoğun, hatta yönetim yoğun olmada değil, organizasyonun her kademesinde bütün bu aktiviteleri en düşük maliyetle entegre etmektedir.

Ücretler, yalnızca bireysel üretkenliğe bağlı değildir. Üniversite mezunu bir İngiliz'in bir Amerikalıdan daha az ücretle çalışması daha az bilgili olduğundan değil, birlikte çalıştığı grubun yeterince üretken olup kazanç doğurmamasındandır. Bireyin bilgisinin değeri, tüm sistem içinde ne derece akılcı kullanıldığına bağlıdır. Dolayısıyla düzeltilmesi gereken sistemdir.

Doğal kaynaklara dayalı sektörlerin aksine, beyin gücüne dayalı sektörler üstünde yaşanan ülkenin fiziki özelliklerine bağlı olmayacaktır. 21. yüzyılın sektörleri olması beklenen mikroelektronik, biyoteknoloji, malzeme bilimi, telekominikasyon, bilgisayar, takım tezgahları ve robot, dünyanın herhangi bir yerinde yerleşebilir, yeter ki onları yakalayacak beyin gücü organize edilsin. Bunun için de bilgi ve beceri esas faktörlerdir. Bir ülkenin başarısı veya başarısızlığı geleceğin beyin gücü sektörlerine başarılı bir geçiş yapıp yapmamasına bağlıdır.

Rekabet denkleminde diğer faktörler düşünce, geriye yalnız bilgi ve daha önemlisi beceri kalır. Okullarda verilen eğitimden, üretim ortamında verilen beceri daha önemlidir. Örneğin yarı iletken tasarımı öğrenmek nispeten kolaydır fakat onu gerekli standartlarda üretmek (yarım mikronun altında toleransla) çok zordur.

Günümüzün nakliye ve iletişim teknolojileri artık üretimin dünyanın herhangi bir yerinde yapılmasına izin vermektedir. Bu proseste çok uluslu şirketler büyük rol oynar, zira beceriye dayalı üretimi nerede yapacaklarına karar verecek olan onlardır. Bu firmalara en düşük maliyetle teknolojik liderliği geliştirme imkanı sonun ülkeler, beceriye, eğitime ve alt yapıya en fazla yatırım yapan ülkeler olacaktır. Nitekim son zamanda yapılan araştırmalar, bilgi ve beceriye yapılan yatırımların geri dönüşünün, fabrika ve makinalara yapılan yatırımların geri dönüşünden iki kat fazla olduğunu göstermiştir.

BÖLÜM 5

PLAKA ÜÇ: DEMOGRAFİ NÜFUS ARTIŞI, GÖÇ VE YAŞLANMA

Nüfus Artışı

II. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmiş ülkelerde nüfus artışı eksi değere düşerken üçüncü dünyada modern tıp ve sağlık önlemlerinin de etkisiyle hızla yükselmekte. Dünya Bankası'nın tahminlerine göre dünya nüfusu şimdiki 5.7 milyardan 2030 yılında 8.5 milyara çıkacak. Asıl korkutucu olan %50'lik artış değil, bu 2.8 milyar kişinin 2 milyarının günlük kişi başı kazancın 2\$'ın altında olduğu ülkelerde doğacağıdır. Bu ülkeler bırakın bu nüfusu eğitim iş bulmayı, su için bile yatırım yapamayacaklar. Zaten esas mesele yiyecek değil sudur. Su olduktan sonra şimdi yetişmeyen topraklarda bile yiyecek yetiştirilebilir. Bu yüzden su konusu önümüzdeki yıllarda büyük problemler yaratmaya gebe. Ayrıca çevre kirliliğinin ve bozulmasının bir numaralı kaynağı insandır. İnsan sayısı arttıkça çevre kalitesi de düşmeye mahkumdur.

Kişi başı gelirin yükselmesi isteniyorsa, basit hesapla nüfus artışının milli gelir artışının altında olması şarttır. Ortadoğu ve Afrika ülkelerinde %3 dolayındaki nüfus artışı, milli gelir artışını silip süpürmektedir. Nüfus artışını çok uzun yıllar %1'in altında tutamayan hiçbir ülke gelişmiş ülkeler arasına girmeyi başaramamıştır.

Açık söylemek gerekirse, hızlı nüfus artışına sahip fakir ülkelerde doğanlar fakir ülkelerde öleceklerdir. İstedığı kadar içerden çaba gösterilsin, dışardan yardım gelsin, nüfus artışının yarattığı sorunların altından kalkılamaz. Gelir uçurumu yalnız birinci dünya ile üçüncü dünya arasında değil, üçüncü dünyanın nüfusu artmayan ile artan bölgeleri arasında da korkunç şekilde büyüyecektir.

Göç

Nüfus artışının yanında dünyanın büyüyecek olan sorunlarından bir tanesi de göçtür. Bugün geçim sıkıntısı, iltica gibi çeşitli nedenlerle 100 milyon kişi doğduğu ülkeden farklı bir ülkede yaşamakta. Göz edilen ülkelerin halkları, yeni gelenlere düşmanca tavır takınmakta hatta şiddet uygulamaktadır.

Yaşlanma

Gelişmiş ülkelerin en önemli sorunlarından biri de üretkenliğini yitirmiş, yüksek emeklilik sigortası olan ve sayısı gitgide artan yaşlı nüfustur.

Hiçbir toplum nüfusunun gittikçe artan bir bölümünün gittikçe uzayan süre çalışmadan yaşamasının altında kalkamaz. Ortalama insan ömrü uzadıkça 65 yaşında emekli olmak topluma muazzam yük yaratmaya başladı.

Emekli olma yaşı uzamalı ve erken emeklilik kaldırılmalıdır. Bismarck 1891 Almanya'sında emeklilik yaşını 65 olarak saptadığında Almanların ortalama ömrü 45'ti. Bugün bu, 97 yaşın üstündekilere emeklilik hakkı tanınmasına eşdeğerdir. Hiç kimse ortalama ömrün uzayıp emeklilik yaşının düştüğü bir sistemi finanse edemez.

BÖLÜM 6

PLAKA 4: GLOBAL EKONOMİ

Çok uzun yıllar izolasyon politikası uygulayan, dünyanın etlisine sütlüsüne karışmayan Amerika II. Dünya Savaşı'ndan sonra da bu tutumu sürdürebildi. Varlıklıydı, güçlüydü ve yakın çevresinde onu tehdit eden bir unsur yoktu; komünizm hariç.

Komünizm tek dünya ideolojisiydi. Ulusal değil, "Ecumenical – genel"di. Marx'ın görüşüyle, evrensel komünist ideolojisi ulusal politikaları silip süpürecek ve eşitlikçi yaşam standardında, birleşik, global bir sosyal sistem yaratacaktı. Milliyetçilik komünizmin başlıca düşmanlarından biriydi; ezilmeli ve yerini tek – dünya komünizmi almalıydı.

Komünizm Amerika'yı doğrudan doğruya tehdit etmese bile, global komünizmin global kapitalizme dolaylı tehdit oluşturması, Amerika'yı izolasyoncu politika izlemekten vazgeçirip enternasyonalizme yöneltti. Enternasyonal politikalar arka arkaya uygulanmaya başladı. Örneğin Fransa ve İngiltere'ye, sömürgelerini bırakmaları için yoğun baskı yaptı zira Amerika sömürgeciliğin komünizmle savaşa engel olduğunu düşünüyordur. Komünizm tehdidi olmasaydı, sömürgecilik daha uzun süre devam edebilirdi.

Global komünizmin yayılmasını önlemek için tek ülkeden gelen kapitalist tepki yeterli değildi. Dünya çapında askeri ittifaklar gerekiyordu. Amerika için dışarıdaki ekonomik büyüme, içerdeki büyümeden daha fazla önem kazandı. Çünkü gerekli askeri gücün masraflarını paylaşacak varlıklı ortaklara ihtiyacı vardı.

GATT – Bretton Woods sistemi (Dünya Bankası IMF) daha önce kurulmuştu. Fakat son şeklini alması (gümrük ve kotaların kaldırılması, Amerika'nın önderliği ve idaresi, Amerika'nın açık bir Pazar olması) soğuk savaşın en "sıcak" olduğu dönemde gerçekleşti. Amerika'nın büyük, zengin ve açık bir Pazar olması özellikle önem taşıyordu zira zengin bir pazara satış yapmak satışı yapan ülkeyi de zenginleştiriyordu. Nitekim Japonya ihracatının %35'ini, Asya kaplanlarının %48'i Amerika'ya yaparak zenginleşti.

Marshall Planı'yla II. Dünya Savaşı'nda büyük zarar görmüş dost veya düşman eski zengin ülkelere muazzam tutarlarda yardım yapıldı. Amaç yine kapitalizmi korumak ve komünizme karşı koyacak askeri gücün masraflarına katkıda bulunmalarını sağlamaktı.

Zengin ülkelere Marshall Planı uygulanırken, fakirlere de dış yardım yapıldı. II. Dünya Savaşı'ndan önce "Dış Yardım" diye bir terim yoktu. Üçüncü dünya sömürgelerinin var oluş nedeni sömürgeci efendilerini zengin etmekti; tersi söz konusu değildi. Soğuk savaşta yapılan dış yardımın görünürdeki amacı, kalkınmanın tek yolunun sosyalist model olduğuna inanan üçüncü dünya ülkelerini kapitalist modeli denemeye teşvik etmektir. Gerçekte ise komünizm karşıtı askeri gücü elinde tutmanın en ucuz yoluydur.

Bütün bu faktörler global bir ekonomiye yol açtı. Komünizm tehlikesi olmasaydı global ekonomi olur muydu, tartışılabilir. Ancak neticede günümüzün gerçeği, global ekonominin mevcudiyetidir. Çok farklı arz ve talep ilişkileri içinde herkes karşılıklı olarak birbirine bağlı ve bağımlıdır.

Bölgesel Ticaret Blokları

Milli ekonomilerden birden bire tek dünya ekonomisine geçmek, yapılamayacak kadar büyük sıçramadır. Dolayısıyla gerçek bir global ekonomiye giden evrim sürecinde bölgesel ticaret blokları doğal basamaklar olarak ortaya çıkar. Ancak bu bloklar bazı çelişkili trendler göstermekte; bloklar içindeki ticaret gittikçe daha serbest hale gelirken, bloklar arasındaki ticaret büsbütün devletlerin denetimine girmektedir. Böylece devlet denetimindeki ticaret hem artmakta, hem azalmaktadır.

Bölgesel ticaret bloklarının dünyasında bir ülke bir bloka dahil değilse ihracat yapması çok güçleşecektir. Kalkınmakta olan ülkelerin çoğu, dünyanın zengin piyasalarına girmek için bazı ödünler verecektir.

Bugün Orta Avrupa'nın tamamı ve Doğu Avrupa'nın çoğunluğu Avrupa Birliği'ne katılmayı istiyor. Ruslar istediklerini belli edemeyecek kadar gururludurlar ama davet edilseler koşu koşu gelirler.

Avrupa'nın stratejik çıkarları ve kitle halinde göç korkusu ona Doğu Avrupa ve Kuzey Afrika ile assosiasyon anlaşması yapmaktan başka çare bırakmıyor. Doğuda veya güneyde bir ekonomik kriz, Avrupa Birliği'ne doğru kontrol edilemeyen göçe, hatta sınırda savaşa yol açacaktır. Katılmaya davet edilenler, masaya bir şey getirdikleri için davet edileceklerdir. Fakat nüfusu büyük, geliri küçük bazı ülkeler dışarıda kalacak. Ekonomik mağlupları kim ister ki?

Her zaman geçerli olan kural şudur ki, dünyanın en büyük pazarını elinde tutan istediği koşul ve kuralları başkalarına dikte eder. Bu yüzden dünya ticaretinin kurallarını 19. yüzyılda İngiltere, 20. yüzyılda da Amerika yazdı. Şu anda da dünyanın en büyük pazarı Avrupa Birliği olduğundan kuralları da onlar koyuyorlar. İşte Avrupa'nın ISO-9000 kalite kontrol standardına bir bakın. Dünya piyasasında satış yapmak istiyorsanız bu belgeyi almanız lazım. 20 yıl öncesinde böyle bir standart gerekseydi bunu yazan Amerika olur, bütün dünyaya da kabul ettirirdi.

Global ekonomi, ulusal kurum ve politikalar ile uluslararası ekonomik güçler arasında temelden bir kopukluk yaratır. Milli politikaların ekonomik güçleri yönlendirmesi yerine, ulus dışı jeoekonomik güçler ulusal ekonomik politikaları belirler. Bir ülkede kurallar çok katı ise iş dünyası çabucak ordan kaçıp başka yer arar. Hem de bazan oturduğu yerden kıpırdamadan. Örneğin sigorta ve finansal işlemler elektronik olarak Bermuda veya Bahamalar'da yapılırken bu işlemleri yapanlar Londra veya New York'taki ofislerinde ayaklarını uzatmaktadırlar. Nitekim Avrupa yasalarında işçi çıkarmak çok güç, işçilere verilen ücret ve sosyal haklar çok yüksek olduğundan Avrupa firmaları üretimlerini daha düşük maliyetli ülkelere taşımaktadırlar.

Dünya henüz global bir ortak pazar müzakerelerine girmedi fakat aslında bütün dünya Avrupa Birliği'ndeki koordinasyon ve uyuma ihtiyaç duyuyor.

Global ekonominin işlemesi için faiz hadleri, bütçe dengesi, ticaret mevzuatının harmonizasyonu gibi uluslararası anlaşma ve işbirliği gerektiren yeni kurallar gerekecek. Bu kurallarda bir kere mutabık kalındı mı, tek taraflı olarak vazgeçilemez. Ancak bu işbirliği ulusal egemenliğin önemli bir bölümünden feragat etmek demektir. Politik sağ ve sol bunun demokratik olmadığı gerekçesiyle karşı çıkmakta haklılar. Öyle ya yabancıların, hele hele uluslararası bürokratların koyduğu kurallarla yaşamayı kim ister? Öyleyse dünya ekonomisi bir süre daha belirsiz kurallarla yaşamak zorunda kalacaktır. Zaten denge aralarında belirsizlik düzeyi adamakıllı yükselir.

BÖLÜM 7

PLAKA 5: LİDERSİZ, ÇOK KUTUPLU BİR DÜNYA

Amerika'nın II. Dünya Savaşı sırasında global kapitalizmin lideri olması askeri ve ekonomik gücünün doğal bir sonucuydu. Fakat 1960'larda dünya gayri safi milli hasılasının %50'sini yaratırken, artık %25'in altına düştü. Dünyanın en büyük pazarına sahipken, şimdi Avrupa Birliği'nin arkasında ikinci durumda. Rusya'nın ekonomisini toparlayıp yeniden askeri süper güç haline gelmesi çok uzak bir ihtimal olduğundan, NATO da yakında tarihe kavuşacak. Bu demektir ki dünyanın geri kalanı Amerika'ya eskisi kadar ihtiyaç duymuyor. Zaten Amerika da liderliğe eskisi kadar hevesli değil.

Amerika'nın dünya lideri olma gücünü kıran en önemli faktörlerden biri de Amerika'nın dış ticaret açığıdır. Amerika yaptığı ihracatın üstünde kalan ithalatın bedelini dolarla ödediğinden dünya para piyasalarına dolara olan taleple dengelenemeyecek kadar çok dolar arzı olmakta, bu arz fazlası da doların değerini düşürmektedir. Uzun vadede cari hesap açığı ortadan kalkıncaya kadar dolar sürekli düşmek zorundadır. Nüfuz bir dereceye kadar satın alınır. Doların uluslararası alım gücünün düşmesiyle, nüfuz satın almak ta Amerika için pahalıdır.

Doların değer kaybı, dünyanın geri kalanının döviz rezervi olarak elinde dolar tutmaktan, ürün fiyatını dolar üzerinden vermektен ve Amerika'ya yatırım yapmaktan vazgeçmesine, alacaklılarının verdikleri borcun vadesi gelince ödenme talebinde bulunmasına yol açacaktır. Dolar dünya döviz rezervi olmak konumunu kaybederse Amerika hareket serbestisini de kaybeder. Tıpkı Meksika'nın 1994 sonlarında yaşadığı gibi Amerika da döviz rezervlerini bitirip, yine bütün dünyanın Meksika'ya yaptığı gibi iç ekonomik politikalarını başkalarının dikte etmesi durumunda kalabilir.

Sonuçta Amerika'nın dünya üzerinde her türlü etkisi ve yetkisi kaybolur, izolasyona sürüklenir. Bu gerçeğin en bariz örneği Amerika'nın Körfez Savaşı ile Bosna Savaşı'na gösterdiği iki tepki arasındaki tezattır. Saddam sadece birkaç yıl bekleseydi de Kuveyt'i şimdi işgal etseydi, hiç kimse bir şey yapmazdı. SSCB'nin çözmesiyle körfez petrolünün Amerika için eski önemi zaten kalmadı.

Amerika'nın lider olmadığı bir dünyada kim lider olacak? İleriye doğru bakıldığında hiçbir ülke veya ülke grubunda liderlik için gerekli donanım görülüyor. Avrupa kendi birleşmesinin problemlerine ağırlık vereceğinden daha en az yarım yüzyıl bu pozisyona soyunamaz. Üstelik arka bahçesinde Bosna gibi çıban başları varken Kuzey Kore gibi uzaklardaki sorunlarla kim ilgilenir?

Dünyanın ikinci en büyük ekonomisi olarak Japonya aday olabilir. Ancak onun da ne global askeri gücü, ne de dünya politikasına ilgisi var. Global liderin ekonomisi ve toplumu yabancıların anlamasına ve girmesine imkan vermelidir. Japonya bunun ikisine de imkan vermez. Kimse Japonya'ya göz edemez, üniversitelerine giremez, şirketlerinde yönetici olamaz.

Sistemi Lidersiz Bir Arada Tutmak

Sosyal sistemleri bir arada tutan şey bazı güçlerdir. Dil ve din bunlardan ikisi olmakla birlikte yeterli değildir. Araplar aynı dil, din ve ırktan oldukları halde birbirleriyle savaşan ülkelere bölünmüşler, aksine Çin 4000 yıldır Konfüçyüs'ün bireyciliği değil entegrasyonu va'z eden ideolojisi sayesinde tek bir toplum olarak yaşıyor. Oysa tanrı ile insan arasındaki kişisel bağa dayanan Hıristiyan ve Müslüman dinleri tek başlarına toplumu bir arada tutamayacak kadar bireycidirler.

Bir sosyal sistemin uzun süre yaşaması için güçlü ve entegre edici ideoloji ile desteklenmesi gerekir. Komünizm böyle bir ideolojydü. Ne yazık ki kapitalizm, ne de demokrasi böyle bir ideolojidir. Her ikisi de grubu değil, bireyi ön plana çıkarır.

Geçen yarım yüzyılda kapitalist dünyayı bir arada tutan kapitalizm ideolojisi değil, komünizm korkusu ve bunun sonucu Amerika'nın gücü ve liderliği idi. Nitekim komünizm çöküp de yerini etnik milliyetçilik alınca neler olduğunu hep beraber gördük. Her yerde etnik bölgecilik aldı başını gidiyor.

Günümüzde ne tehdit, ne ideoloji, ne de sistemi bir arada tutan güçlü liderler var. Net sonuç komünizmin sonu, GATT - Bretton Woods sisteminin sonu, ekonomik paritenin geçerli olduğu bir dünya, doğrudan kendine saldırı olmazsa kimsenin askerlerinin ölmesine izin vermediği bir dünya, birleştirici ideolojilerden yoksunluk ve kapitalizm ile demokrasinin sınırsız bireyciliğidir.

İyi de, dünya ticaret sistemini yöneten ve sistemi istismar edenlere baskı yapan biri olmazsa dünya ticaret sisteminin atrofiye uğrayıp sonunda çökeceği kesindir. Zaten kimse lider ister görünmüyor. İzleyicisi olmazsa lider de olmaz. İzleyici hemen her zaman lider yaratır ama liderlik nadiren izleyici yaratır.

Lidersiz, çok kutuplu bir dünya ile ilgili en son deneyimimiz birinci ve ikinci dünya savaşı arasındaki dönemde oldu. Komünist Rusya; Faşist Almanya, Japonya ve İtalya; demokratik-kapitalist İngiltere, Fransa ve Amerika yer çekim merkezi bulunmayan bir dünyada çarpıştılar. Sonuç hiç de iyi olmadı. Oysa dünya ekonomisinin %50'sini oluşturan Amerika, Almanya ve Japonya mali ve para politikalarını koordine ederek ortak dünya lokomotifini rolünü üstlenebilirler. Bunu yapmadıkları için dünyada ekonomik büyüme %60 geriledi. Lidersiz bir dünyada durgunluklar ve krizler daha sık ve daha sarsıcı, düze çıkma da daha yavaş olacak.

BÖLÜM 8

EKONOMİK İSTİKRARSIZLIK

Kapitalizmin iş dünyasında iniş ve çıkışlar, dünya jeolojisindeki iniş ve çıkışlar kadar yaygındır. İnişlerin, yani durgunluğun çok sayıda nedeni vardır. Bazen ciddi, bazen de önemsiz nedenlerle ekonominin bir sektöründe talep hızla yükselir veya düşer. Çıkışlar çıkışlardan, inişler de inişlerden beslenerek büyük. Amerika'nın çeşitli dönemlerde yaşadığı durgunluğu bugün Avrupa yaşıyor. İşsizlik 10 yıldır çift rakamlı sayılarda dolaştığı halde kimse yakın zamanda iyileşme beklemiyor. Japonya'nın çok

iyi durumda olduğu söylenemez. Aralık 1989'da 38.916 olan Nikkei indeksi 18 Ağustos 1992 14.309'a düştü. 1929-1932 burhanından bile daha büyük olan bu düşüşle Japonlar tasarruflarının toplam 14 trilyon dolarını kaybetmiş oldular.

Durgunluk yanında finansal şoklar da kapitalizmin bir parçasıdır. Bazen bir menkul veya gayri menkulün değeri bir balon gibi aşırı şekilde şişer. İnsanlar o meta pahalaniyor, kar edelim diye almaya hücum ederler. Bu durum fiyatı daha da pahalandırır. Fakat belli bir zirveye gelince balon hızlı veya yavaş ama mutlaka söner. Sönerken de beraberinde pek çok iflasları sürükler. Yeni dünyada çok büyük, elektronik bağlantılı global piyasaların olması bu balonların sayısını azaltmak bir yana daha büyüttü. Ülkelerin piyasaları birbirine bağılı olduğundan birindeki bir kriz birkaç piyasanın da aynı anda çökmesine yol açıyor.

1970'lerde, ben dahil bütün ekonomistler esnek döviz kurları uygulanırsa kurlarda küçük ve sık yapılan değışikliklerin büyük ve beklenmeyen değışiklikler kadar zarar vermeyeceğine ve böylece finansal ve ekonomik istikrar sağlayacağına inanıyorduk. Oysa uygulama başlayınca tahminlerin aksine kur hareketleri daha büyüdü, alım gücü değeri ile döviz piyasası değeri arasındaki fark açıldı.

1994 sonu 1995 başı Meksika'nın yaşadığı finansal kriz, mali istikrarsızlığın problemlerini gösteren iyi bir örnektir. Meksika'nın ekonomisi iyi gidiyordu, bütçesi dengeliydi fakat pezonun değeri yüksekti ve tüketim ağırlıklı ödemeler dengesi açığı, uzun vadeli direkt yatırımlar yerine kısa vadeli sermaye girişiyle finanse ediliyordu. Aralık 1994'de döviz rezervleri o kadar düştü ki pezoda büyük bir devalüasyon yapıldı. Bu da ülkeden çok miktarda sermaye kaçışına yol açtı. Sonunda Meksika için 52 milyar dolarlık bir kurtarma paketi toplandı ama Meksika da kendi ekonomisi üzerinde söz hakkını kaybetti. IMF şekline bürünmüş dünya toplumu ve Amerika Meksika'ya para politikalarını nasıl yönlendireceğini dikte etmeye başladılar. Petrol gelirlerine el koydular. Meksika yüksek işsizlik ve enflasyon şeklinde büyük bedel ödedi. Borcunu ödemeyi reddetseydi daha kötü olamazdı, ancak dünya para piyasası çökebilirdi ve bu da Meksika'ya değil Amerika, Almanya ve Japonya gibi büyük oyunculara zarar verirdi.

Hükümetlerin sermaye kaçışını önlemek için başvuracakları kısa vadeli tek enstrüman yüksek faiz hadleri olduğundan, sermaye de dünyanın bir ülkesinden diğer ülkesine yüksek faiz arayışı içinde akıp durmaktadır. Bu yüzden hükümetler istihdam ve hızlı büyüme sağlamak için düşük faiz politikaları uygulayacakları yerde, sermaye kaçışını önlemek için yüksek faiz politikaları uygulamak zorunda kalıyorlar.

Geçmişe bakılırsa, dünya finans sistemi 1990'larda Japonya'da, 1930'larda Amerika'da yaşanan borsa krizini eninde sonunda tekrar yaşayacaktır. En muhtemel kriz, dolardan kaçıştır. Elinde mark veya yen yerine dolar tutanlar son yıllarda %43 ila %58 kayba uğradılar. Bunların daha uzun süre dolar tutmaları beklenemez. Kazanmak için onlar da mark ve yene kaçacaklardır. Tersine mark ve yen cinsinden diş borcu olanlar borçlarının patladığını görecekler, bazıları temerrüde düşeceklerdir. Bu durumda dünya diş ticaret açığını kapatması ve faiz hadlerini yükseltmesi için Amerika'ya baskı yapacaktır. Ama Amerikalıların böyle bir sıkıntıyı göğüslemesi pek beklenemez.

BÖLÜM 9

SOSYAL VOLKANLAR: DİNCİLİK VE ETNİK AYRILIKÇILIK

Kökten dinciliğin güçlenmesi patlayan bir sosyal yanardağdır. Ekonomi ile olan ilişkisi çok basittir. Ekonomik açıdan mağluplar ile ekonomik belirsizlikte ne yapacağını bilemeyenler kökten dinciliğe sığınır – tıpkı ortaçağdaki gibi. Bireyler gerçek dünyanın belirsizliğinden kaçıp, belli kuralları uygularlarsa kurtuluşa ereceklerini söyleyen dinin belirliliğini tercih ederler. Hindu, Müslüman, Yahudi, Hıristiyan, Budist dinciliği dünyanın her yerinde patlama halindedir. Engizisyon dönemindeki Katolik dinciler gibi bütün dinciler kendilerinin diktatör olduğu sosyal diktatörlük isterler. Kendi değerlerine uymayan herşey ahlaksızlıktır, günahdır. Cennete giden doğru yolu bildiklerinden başkalarını da bu yolu izlemeye zorlamak gerekir. Ve bu zorlama hayırlı bir iş olduğundan diktatörlük sayılmaz.

Eski erdemlere dönmek isteyenler, yeni özgürlüklerin tadını çıkarmak isteyenler ve geçmişteki erdemlerin gelecekte yaşamayacağını anlayanlar arasındaki sosyal uçurum gitgide büyümektedir. Sonunda insanlar herşeyin mubah olduğu sınırsız özgürlüğü yaşamayacaklar. Bu sakıncalıdır. Fakat tamamen dini değerlere bağlı da yaşamayacaklar. Bu da sakıncalıdır. Sosyal deneme yanılmayla doğrusu bulunabilir, denemek ise dincilerin nefret ettiği şeylerin başında gelir.

Dolayısıyla dincilik terörünün büyük kısmı önümüzde duruyor, geride bırakmadık. Kökten dincilik gibi etnik ayrılıkçılık da ekonomik belirsizlik dönemlerinde sıkça görülen bir olgudur. Yaşamının büyük bölümünü soğuk savaş yıllarında geçiren bizlerin pek fark etmediği bir geçek vardır: Tarih boyunca sınırların değiştiği dönemler, sabit kaldığı dönemlerden çok daha yaygın olmuştur. Soğuk savaşın bitmesiyle sınır hareketleri de eski düzenine döndü. Gerçekleşen sınır değişiklikleri prosesin sonu değil, henüz başlangıcı; yeniler birbirini izleyecek.

Bazı ayrılıkçı mücadelelerde etnik veya dini fark o kadar belirsizdir ki dışardakiler kesinlikle göremez. Ortak kan ve ait olmak görünürde değil sadece zihindedir. Dayandıkları nokta "biz kimiz" değil, başkalarının göremediği bir "biz" in varlığıdır.

Aynı ülkenin farklı bölgelerinde homojen etnik gruplar bir arada yaşıyorsa o ülke parçalanmakta, etnik gruplar ülkeye dağılmışsa etnik temizlik yapılmaktadır. Amerika'da aynı talepler coğrafi ayrılıkçılık olarak değil, özel etnik kotalar ve haklar olarak karşımıza çıkıyor. Neredeyse her Amerikalı, özel muamele bekleyen bir azınlık grubuna ait olduğunu iddia ediyor. Bütün bunlar, global iletişimin yaydığı ortak elektronik kültürün halkları birleştirdiği, Avrupa Birliği gibi bölgesel ticaret gruplarına katılmış için ulusal egemenliklerinden feragat edildiği bir dünyada nasıl oluyor? Bütün cevap içerde güçlü bir ideoloji, dışarda da bir düşman tehdidi olmamasındadır. Bunlar olmayınca uluslar birbirleriyle kavga eden etnik, dini veya sınıf gruplarına bölünüyor.

Dünya bu kavgaları durdurmak bir birşeyler yapacak diye hiç beklenmesin. Kimse artık bir başkasının yardımına koşmak için evlatlarının öldüğünü görmek istemiyor. Yakında etnik kavgaların kabile düzeyine indiğini görürsek hiç şaşmayalım. Nasıl olsa

zengin ülke olmak için büyük olmak gerekmiyor. Bunun bilinmesiyle de etnik kan davalarının önündeki son engel kalkmış oluyor.

BÖLÜM 10

DEMOKRASİ VE PİYASA

Demokrasi ve kapitalizm, gücün (iktidarın) adil dağılımı ile ilgili çok farklı yaklaşıma sahiptir. Birisi siyasi gücün bütünüyle eşit dağılımına (bir insan-bir oy) inanırken, diğeri kişinin hep kendi gücünü arttırma görevi olduğuna inanır. Kapitalizm gelirden ve varlıkta büyük eşitsizlikler yaratır.

Çok para kazanmak için fırsat yaratmak, kapitalizmin motorudur. Rekabetin özü, başkalarını piyasadan silip gelirlerini sıfıra indirmek, kazanma fırsatlarını yok etmektedir. Bir defa zengin olunca da daha fazla para kazanmak fırsatları neredeyse kendiliğinden doğar.

İnsanların yeteneklerinin dağılımına bakıldığında kişisel farklılıkların hiçbir şekilde gelir dağılımındaki eşitsizlik kadar büyük olmadığı görülür. Örneğin IQ'su diğerkinden binlerce kat yüksek olan kimse yoktur. En yüksek yüzdeye giren IQ ile ortalama IQ arasındaki fark yalnızca zengin olmak için kişisel yetenek ve beceriler kadar şans da önemlidir.

Kapitalist ekonomiler eşitsizliği sürekli beslediğinden eşitsizliğin büyümesini durdurmak bile sürekli çaba ister. Bu yüzden bütün ekonomik yönetimler, demokrasi ile bağdaşmayan bu gelir eşitsizliğinin artmasını önlemek için çeşitli programlarla piyasaya "müdahale" etme gereğini duymuşlardır. Kamunun finanse ettiği eğitim, anti-tröst yasaları, artan oranda gelir vergisi, işsizlik ve sağlık sigortası, emeklilik sigortası bu tür programlardır. Bunlar, gelir ve varlık eşitsizliğini büsbütün ortadan kaldırmaya da bir dereceye kadar frenler.

Piyasa eşitsizliklerini azaltmak için siyasi gücü kullanmak, tel üstünde cambazlık gibidir. Kapitalizm kuralları için kazanılan paradan aşırı vergi alınır da kazanmayanlara dağılırsa, kendi çabasıyla para kazanma dürtüsü ortadan kalkar, tıpkı İsveç'te olduğu gibi. Bütün mesele devletin ne kadar eşitsizliği tolere edeceğini, ne zaman müdahale edeceğini doğru saptamasındadır.

19. yüzyıl ekonomistlerinden Herbert Spencer "en iyinin sağ kalması" kavramını yaratmıştı. (Daha sonra bu terimi Darwin evrim teorisini açıklamak için kullanmıştır). Spencer, ekonomik açıdan güçlü olanın, zayıf olanı yok etme görevi olduğuna inanıyordu. Kapitalizm başarısının sırrı buydu. Devletin zayıfa yardımı, erinde sonunda aklıktan ölecek nüfusu arttırarak insanın çektiği eziyetin uzamasına ve büyümesine yol açıyordu.

Oysa tarih bize "en iyinin sağ kalması"na dayanan kapitalizmin işlemediğini göstermiştir. 1920'lerin serbest piyasa ekonomileri 1930'larda çökünce yardıma koşan devlet olmuştur. Sosyal devlet kurumunu yerleştirenler de solcular değil, orta sınıfı

koruyarak kurtarmayı amaçlayan Bismarck, Churchill, Roosevelt gibi aristokrat muhafazakarlar olmuştur.

Tarihte uzun yaşayan bütün toplumlarda ekonomik güçle siyasi güç elele gitmiştir. Bugünkü sosyal sistemimizde siyasi güç zenginliğin, zenginlik ise siyasi gücün garantisi değildir. Bu kopukluk olunca, ekonomik güç sahipleri, daha da zenginleşmeleri için gereken yasa ve mevzuatı çıkarmaları için siyasi güç sahiplerine baskı yapabilirler. Üstelik her iki baskı toplumun dikkatini ve ilgisini çekecek kadar hızlı kullanılmadığı takdirde kolay kolay açığa çıkmaz. Böylece demokrasinin "bir insan-bir oy" ilkesine olan inancı ve dolayısıyla demokrasiyi erozyona uğratar.

Siyasi partiler gelecek için farklı yollar, farklı vizyonlar getirmediği demokrasi ne anlama gelir? Seçimler, önemsiz konular etrafında dönen, televizyonda kimin iyi görüldüğüne dayanan anketler düzeyine iner. Seçimler bir grup sahtekarın yerine bir başka grup sahtekarın geçtiği bir eylem olarak görülmeye başlanır. Herkes, "iktidarın nimetlerinden başka grup yararlanacağına benim grubum yararlansın" mantalitesiyle oy kullanır.

Demokrasi işleyecekse, herkesin kendi kişisel çıkarları doğrultusunda kendi arkadaşlarını seçtiği, her adayın yalnızca mevcut sistemi rakibinden daha iyi idare etme sözü verdiği bir süreç olamaz. Gerçek demokrasi, seçim zamanında gerçek ideolojik alternatifler gerektirir. Sağ partiler düzeni korumaya çalıştıklarından genelde birbirlerine iyi kenetlenirler. Gelecek için bir vizyonları olması beklenmez. Gelecek için plan yapmak beraberinde bölünmeyi getirir. Bu yüzden sol partilerin görevi daha güçtür. Değişimin lokomotifleri olarak bir ütopyik vizyon sahibi olmak onların görevidir. Genelde vizyonları işlemez ve ulaşılmaz niteliktedir fakat vizyonlarının içindeki bazı elemanlar daha iyi bir toplum yaratmada kullanılabilir. Oysa bütün dünyada sol partiler ya parçalanmışlar ya demoralize olmuşlar, ya da iktidardan düşmüşlerdir.

Vizyonu olmayan herhangi bir toplum eninde sonunda etnikçiliğe mahkumdur. Sosyal sistemi bir arada tutan tek faktör herhangi bir azınlık grubuna yöneltilmiş öfke olur. Farklı dinde, farklı dilde veya farklı etnik kökündeki kişileri elimine et, dünya sihirli bir şekilde daha iyi olsun. Daha iyi bir gelecek için zorlayıcı vizyon olmayınca, sosyal ve ekonomik felç yerleşir. Büyük bir gündem yokluğunda, kişisel çıkarlar için kişisel mikro gündemler ön plana çıkar. Gündem olmayınca siyasi partiler küçük küçük bölünür ve siyasi güç yeni bir şeyler yapmak isteyenlerden, işlerin yapılmasını durdurmak isteyenlere geçer. Hükümetler, belli kişilerin tekerine taş koysa bile ortalama vatandaşın durumunu düzelterek önlemler almaktan aciz kalırlar.

Roma devrinin şaşaasından ortaçağın karanlığına geçiş ile bugünümüz arasında epey paralellik vardır. Roma'yı aşağı çekin spiral bir dış şokla değil, iç belirsizlikle başladı. Verimlilik, yaşam standardı, ücretler düştü. Güvenlik güçleri gibi kamunun yapması gereken görevler özele geçti.

Gençlik çeteleri ve sokaklardaki şiddet aldı yürüdü. Duvarlar grafiti ile doldu. Varlıklılar yüksek duvarlar, kapılar, muhafızlar arkasına çekildiler. Yoksullar da güvenlik için feodal efendilerinin hizmetine girdiler. Katedraller dışında taş taş üstüne konmadı. Evsiz barksız, oradan oraya dolaşan çok sayıda insan oldu. Bugünkü gibi

kökten dincilik çıkışa geçerek hacli seferlerini, engizasyonu doğurdu. İnsanlar kendi dini toplumlarına kapanıp başkalarını da kendi inandıkları gibi inanmaya zorladılar. Daha iyi bir yaşam vizyonu kalmadı. Bu vizyon olmayınca da geleceğe yönelik bir eylemi organize edemediler. Neticede ortaya durmaksızın savaş, yolsuzluk, yasadışılık ve cin-peri gibi batıl inançlardan oluşan bir portre çıktı.

Ancak Ortaçağda insanoğlu, bugünkü uygarlığımızın dayandığı iki temel değeri geliştirdi: Yeni teknolojiler geliştirmeye olan ilgi ve kişisel insan haklarına olan inanç. Uzun süren bir düzensizlik ve gerileme sonunda, insanlığın o güne kadar kaydetmediği derecede hızlı bir teknolojik, ekonomik ve sosyal ilerleme kaydedildi. Farklı bir takıp değerler ve farklı bir gelecek vizyonu yaratıldı. Bu yeni ideolojiler-rasyonalizm, romantizm, pozitivizm, özgürlükçülük, materyalizm vs. bugünkü çağdaş topluma teknolojilerden daha fazla yarar sağladı.

Devletin Rolü

Kapitalizm devletin rolünü tanımlamakta güçlük çeker. Katıksız kapitalizme göre ekonomik istikrar ve büyüme; kendi başlarının çaresine bakabilirler. Ekonomik ve sosyal adaleti hedef olarak tanımaz. Vergi toplama, gelirin adil dağılımını sağlama meşru değildir; piyasanın verimli çalışmasını önler. Sonuçta kapitalizm perspektifinden devlet ekonomiye katkıda bulunmak bir yana, ancak zarar verebilir. Esas olan bireydir.

Kapitalizmin devlet kavramı ilkindir. İnsanlık tarihi boyunca grup, bireyden önde gelmiştir. İnsanı insan yapan, sosyal destek ve sosyal baskıdır. İnsanoğlu varolalı beri devlet veya benzeri sosyal kurum varolmuştur. Serbest piyasalar devletin fiziki, sosyal, mental, eğitim ve organizasyon altyapısıyla desteklenmeye ihtiyaç duyarlar. Dahası, bireyleri birbirleriyle kavgadan koruyan toplumsal zamka ihtiyaç duyarlar. Mesele bireyin topluma feda edilmesi değil, toplumun idamesi ve gelişmesi için bireyci ve toplumcu eylemlerin ideal oranda karışımlarını keşfetmektir.

Kamunun mutlaka müdahil olması gereken durumlar vardır. Ekonomik kalkınmayı yaymak ve hızlandırmak için altyapının piyasadan önce kurulması gerekir. Bu da özel sektörün kar ihtiyacını karşılayamayacak kadar uzun süre demektir. En son ve en dramatik örnek internettir. Önce Amerika'nın, şimdi dünyanın elektronik karayolu ağı olan ve her yıl ikiye katlanan internet başlangıçta Savunma Bakanlığı tarafından nükleer bir saldırı durumunda askeri üsleri birbirine bağlamak için finanse edilmişti. Daha henüz PC'nin olmadığı dönemde gelişmesi 20 yıl süren bir işi özel sektör finanse edemezdi.

Ancak gelecekte gerçekten önem taşıyacak altyapı fiziki değil zihinsel olacaktır. Beyin gücü sektörleri geri dönüşü çok uzun süren Ar-Ge yatırımları gerektirir. Devlet, üç girdiyi sağlamada anahtar rolünü oynamak zorundadır: Kalifiye insan, teknoloji ve alt yapı. Ülkenin başarısını ve başarısızlığını bu üç girdi tayin edecektir.

Beyin gücü sektörleri çağında devletin varoluş amacı açıktır: Şimdiki zamanda geleceğin çıkarlarını korumak ve ona göre yatırım yapmak. Fakat devlet bunu değil, tam tersini yapıyor. Bugünkü vatandaşlarının bugünkü tüketimini karşılamak için,

geleceği iyileştirmeye yönelik yatırımlarda kullanılacak kaynakları harcıyor. Ekonomik başarı için gitgide uzun vadeli ufuklar gerekirken, ufuklar gitgide kısıyor. Devletlerin bütçe açıkları o bütçedeki yatırım faaliyetlerinden daha büyükse, devlet pastayı büyüten değil, küçülten rolündedir. Cari tüketim uğruna geleceğin refahı önlenmektedir.

Kapitalizmin miyopluğu en fazla çevre sorununda belli eder kendini. Bugünden ziyade geleceğe dönük bir yatırım olduğundan, kimse yeterli önlem almaya çalışmıyor. Sıra öyle bir kuşağa gelecek ki, dünyanın değişmiş çevresinde yaşamaları mümkün olmayacak. Her türlü önlem için vakit çok geç olacak. Her kuşağın kendi çıkarlarına yönelik kararlarının net sonucu, kolektif intihar olacak.

Kapitalizm, kendi özünün aksine olarak geleceğe yatırım yapmak ve kurumsal yapısında bireyleri firmaları ve hükümetleri uzun vadeli karar almaya teşvik eden ayarlamalar gitmek zorundadır. Kapitalist toplumlarda koşulları iyileştirmek için devletin ne yapması gerekir sorusuna sosyalist cevap, devletin sanayi ve ticaret şirketleri kurup işletmesiydi. Bu cevabın doğru olmadığı kanıtlandı. Doğru cevap, özel ve kamu yatırımlarının düzeyini yükseltmektedir.

Tarih bize göstermektedir ki kamu ile özel arasında ve tüketim ile yatırım arasında farklı dengeler kurulabilir ancak bu iki alanda denge olmadan iyi bir toplum yapısı mümkün değildir. Herşeyin kamuya ait olduğu komünizm işlemez. Herşeyin özele ait olduğu feodalizm ve mutlak kapitalizm de işlemez. Tamamen tüketim, tamamen yatırım da olmaz. Önümüzdeki çağda kapitalizm, bu alanlarda yeni stratejik denge kuracak yeni değerler ve yeni kurumlar yaratmak zorunda kalacaktır.

BÖLÜM 11

DENGE ARASINI ATLATMAK

Günümüz kapitalizminin sahip olduğu avantaj, komünizm ve sosyalizmin ölümüyle aktif bir rakibinin kalmamış olmasıdır. Alternatifi olmayan bir şeye karşı devrim yapmak mümkün değildir. Fakat memnuniyetsizlik ve yüzer-gezer düşmanlık her yerde artıyor. Bundan yararlanan dinciler Amerika ve Japonya da dahil, hemen her yerde siyasi sürecin denetimini ele geçirmek ve mevcut hükümetleri alaşağı ederek kendi gerçeklerini ve doğrularını yerleştirmek istiyorlar. Serbest piyasayı savunanlar dincilerle siyasi işbirliğini girmekle ateşle oynamış olurlar. Kökten dinciler serbest piyasa ekonomisine değil, kendi doğrularına inanırlar.

Bugün dünyanın her yerinde hükümetler güç durumda, zira vatandaşlarının karşı karşıya oldukları sorunlara ve dertlere çözüm üretilmiyorlar. Krizler herkesin dikkatini aynı konuya çekip harekete geçirdiğinden, demokrasiler krizlere iyi cevap verirler. Günümüzdeki ekonomik olaylar ani olmadığından kriz görüntüsü vermiyorlar. Son 25 yılda gelirin ve varlığın dağılımında dramatik değişim olduğu halde bu gidişi durdurma politikaları hiç tartışılmadı. Oysa bu eğilim öylesine güçlü ki, ekonomik politikadaki marjinal reformlarla geriye döndürülemez. Muazzam yapısal değişiklik şarttır. Bu da demokrasilerin en büyük zaaflarından biridir. Fakat üst sınıf ha bire zenginleşirken orta ve alt grubun yoksullaşması ikilemi sonsuza kadar süremez. Sosyal sistemler

birbirleriyle uyumlu ideolojiler ve teknolojilerin oluşturduğu erimiz mağma üzerinde yüzerler.

Eşitlik ideolojisi (demokrasi) ile, gittikçe artan miktarda eşitsizlik yaratan bir ekonomi bira arada yaşayamaz.

Mesele, doğru kamu politikalarının neler olduğu değildir. Melese. Dünyanın değiştiğine ve bizim de onunla birlikte değişmemiz gerektiğine kendimizi inandırmaktır. Buradan oraya gitmek için çeşitli yollar olabilir. Önemli olan "orasi"nın nerede olduğunu saptamak veya oraya ulaşmak için acele etmektir.

SONUÇ

Komünizmin çözmesiyle kapitalist modelin geçerli bir alternatifi kalmamıştır. Ancak kapitalizm kusursuz bir sistem değildir. Ekonomik istikrarsızlık, gelir dağılımında eşitsizlik, işsizlik gibi öteden beri kapitalizmin bünyesinde mevcut olan problemlere, önümüzdeki yıllarda insan kaynaklarının ve beyin gücü sektörlerinin ön plana çıkmasıyla yeni problemler eklenecektir.

Toplumları bir arada tutan, güçlü ideolojiler ve dış tehdit unsurlarıdır. Her ikisi de ortadan kalkınca bölünme ve parçalanma neredeyse kaçınılmaz olur. Bugünkü kapitalizmin toplumsal ideolojiden yoksun bireyci yapısı, elektronik medyanın da desteğiyle kişisel tüketimi ön plana çıkarmakta, bugünün harcamalarını karşılamak için geleceğe dönük yatırım kaynaklarını kullanmaktadır.

Oysa bu problemlerin üstesinden gelmek için beceri (skills) ve bilgiye (knowledge) dayalı yeni stratejiler geliştirmek gerekecektir. Yarının galipleri, bu yeni stratejileri geliştirenler olacaktır. Bunun için beceri, eğitim, bilgi ve altyapıya uzun vadeli toplumsal yatırım yapılmak zorundadır.

Bunu gerçekleştirmek güç olabilir, uzun zaman alabilir fakat nasıl dalgalar kayalara çarptığında önce hiçbir şey olmuyor gibi görünürde bir süre sonra kayalar kuma dönüşürse, benzer azim ve kararlılıkla herşeyin üstesinden gelinebilir.